

УДК 047.31+811.161.2

КОРОЛІВСЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ – ПАМ'ЯТКА ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАКАРПАТТЯ

Наукова конференція на таку тему відбулася 30 листопада 2011 року у м. Виноградіві Закарпатської обл. Захід було приурочено до 610-річного ювілею Королівського Євангелія – найдавнішої збереженої кириличної книги, що була створена на Закарпатті.¹ Ініціатор відзначення ювілею Королівського Євангелія – професор В.В. Німчук.

На відкритті конференції з вітальними словами виступили голова Виноградівської районної ради **О.В. Любімов**, голова Виноградівської райдержадміністрації **Т.В. Граб**, депутат Закарпатської обласної ради, керуючий справами виконавчого апарату Закарпатської обласної ради **М.А. Попович**, генеральний консул Угорської республіки в м. Берегові **Іштван Тот**, єпископ Мукачівської греко-католицької єпархії **Мілан (Шашік)**, єпископ Ужгородський і Закарпатський (УПЦ КП) **Кирил (Михайлюк)**, прес-секретар Хустсько-Виноградівської єпархії **Йоан (Шандра)** (УПЦ МП). Представники Закарпатського краєзнавчого музею привезли на конференцію Королівське Євангеліє, що створило особливу духовну атмосферу, адже через більше ніж 6 століть книга знову побувала поблизу місця створення.

¹ Королівське Євангеліє зберігається в Закарпатському краєзнавчому музеї в Ужгороді. Обсяг пам'ятки – 176 аркушів. Уперше докладний опис цього Євангелія здійснив 1957 р. ігумен Василь Пронін, який виявив книгу в бібліотеці Мукачівського монастиря [*Игумен Василий (Пронин)*. Закарпатское Евангелие 1401 года // Православная мысль. – 1957. – № 2. – С. 117–123]. На пам'ятку звертали увагу й філологи – В.Л. Микитась і П.П. Чучка, які встановили точне місце переписання книги – (селище Королеве Виноградівського району на Закарпатті) й проаналізували „Післямову” та „Дарчу грамоту Стефана Винца”, вміщені в кінці книги [*Микитась В. Л., Чучка П. П.* Дві закарпатські оригінальні пам'ятки початку XV ст. // Мовознавство. – 1968. – № 1. – С. 62–68].

Пленарне засідання доповіддю *„Королівське Євангеліє 1401 року в підкарпатському та всеукраїнському контексті”* розпочав **В.В. Німчук**, член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу історії української мови Інституту української мови НАН України. Учений наголосив на тому, що Королівське Євангеліє треба розглядати в ширшому історико-культурному контексті, адже кирилична писемність на Підкарпатті відома принаймні з XI ст. (напис на надгробній плиті на могилі болгарського князя Пресіяна біля м. Михайлівці тепер). Переписувач Євангелія, Станіслав Граматик, міг приїхати на Підкарпаття разом із князем Федором Корятовичем. У післямові до пам'ятки В. В. Німчук виявив риси, які були характерні для живого мовлення закарпатців у час створення Євангелія. За спостереженням дослідника, в тексті Євангелія відбитий другий південнослов'янський графіко-орфографічний вплив.

Доктор філологічних наук, професор кафедри словацької філології Ужгородського національного університету **П.П. Чучка** в доповіді *„Свідчення найдавніших українських документів про мову і культуру Закарпаття”* докладно проаналізував уміщені в Королівському Євангелії „Післямову” та „Дарчу грамоту Стефана Винца”, обґрунтував думку, що ці пам'ятки й справді створено 1401 р. в закарпатському селі Королеві і вони є найдавнішими оригінальними пам'ятками, написаними українською мовою на Закарпатті. Дослідник відзначив, що в пам'ятці відбито окремі риси живого карпатоукраїнського мовлення кінця XIV – початку XV ст., зокрема й окремі його специфічні локальні особливості. Дослідник вважає, що „Дарчу грамоту”, післямову і саме Євангеліє написав Станіслав Граматик, який міг бути родом із Закарпаття. Південнослов'янські орфографічні риси „Дарчої грамоти” вказують на те, де міг навчатися цей писар.

У.Б. Добосевич, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Львівського національного університету ім. І. Франка, у доповіді *„Роль і значення релігійного письменства у становленні української літературної мови”* зазначила, що ще в староукраїнський період у писемних текстах, написаних церковнослов'янською мовою, відбувалося проникнення питомо українських мовних ознак. Середньоукраїнський етап позначений помітним зрушенням у різних сферах суспільного, культурного і релігійного життя. Королівське Євангеліє 1401 р., поряд із низкою інших пам'яток із Закарпаття, гармонійно вписується в загальноукраїнський мовотворчий контекст. Текст Євангелія, післямова, дарчий запис цінні елементами живої української мови, зокрема й закарпатськими особливостями. У XV – першій половині XVII ст. спостерігається якісно нова тенденція у процесах українського літературнописемного мовотворення, у релігійну сферу потрапляє руська (українська) мова.

У доповіді *„Порівняльний текстологічний аналіз вибраних уривків Королівського Євангелія”* доктор богослов'я, викладач Ужгородської греко-католицької богословської академії ім. Теодора Ромжі

о. Владислав Ігнатишин зазначив, що переписувач був грамотний, але досить часто „ігнорував правила церковнослов'янської мови”: для пам'ятки характерне сплутування літер **о** і **ω**, написання типу **прѣдша** (замість **предша**) тощо. На думку дослідника, це Євангеліє прийшло із середовища, де букви **є** і **ѣ** вимовлялися як один звук [e]. Текстові особливості досліджених фрагментів пам'ятки показують, що, найімовірніше Євангеліє походить із болгарського або македонського середовища.

В.В. Шаркань, викладач Ужгородського національного університету, у доповіді „**Характеристика мови Королівського Євангелія в науковій літературі**” подав аналіз наукових праць, у яких згадується пам'ятка, наголосив на тому, що, допоки не здійснене докладне дослідження мовних особливостей усієї книги, недоцільно зараховувати Євангелія в немовознавчій науковій літературі до болгарських пам'яток, а його мову розглядати як болгарську (А. Турилов, І. Шпик, М. Крутова). Недостатньо обґрунтованим поки що є також твердження про наявність у власне євангельському тексті багатьох рис української живорозмовної мови і порівняння з мовою Пересопницького Євангелія (С. Міщенко, В. Микитась, Д. Данилюк та ін.).

Мистецтвознавчий аналіз пам'ятки в доповіді „**Оздоба Королівського Євангелія (до 610-ї річниці)**” здійснила **О.І. Долгош-Сопко**, завідувач кафедри дизайну Закарпатського художнього інституту. У пам'ятці є 11 заставок, виконаних у різних стилях, більшість — у балканському. Орнаменталістом міг бути як сам Станіслав Граматик, так і інша людина. Художні особливості книги засвідчують професійність каліграфа та художника. Станіслав Граматик як каліграф міг навчатися у Краківській академії або в Литовській колегії, у грецьких школах або прийти з Балканських країн — Болгарії чи Сербії. Міг бути вихідцем із Підкарпаття, працювати поряд із південнослов'янськими майстрами книги, які туди приїхали. Орнаменталіст походив із народного середовища або довго перебував у такому середовищі.

Кандидат історичних наук, завідувач археологічного відділу Закарпатського краєзнавчого музею **Й.В. Кобаль** у доповіді „**Угочанщина в часи Королівського Євангелія**” зазначив, що власниками Королівського замку в часи створення Євангелія були дуже заможні волоські воєводи, які могли замовити виготовлення книги. Воєвода Драг 1395 р. побував у Константинополі. Можливо, через зв'язки з патріархом Антонієм IV він міг привезти на Угочанщину релігійні книги. Виготовлення Королівського Євангелія в цих краях тоді не було чимось надзвичайним, церковнослов'янську мову добре знали в канцелярії угорського короля. Стефан Винц, який придбав Королівське Євангеліє, належав до відомої волоської дворянської родини. На початку XVI ст. він жив недалеко від сучасного Солотвина — там було село Вінцфолво („село Вінца”).

У різних аспектах Королівське Євангеліє та пов'язані з ним питання проаналізували єпископ Ужгородський і Закарпатський **Кирил (Михайлюк)** (УПЦ КП) („*Українські рукописні Євангелія — попередники*

Королівського Євангелія”), протоієрей **о. Олександр Монич** (УПЦ МП) („Архімандрит Василій (Пронін) як дослідник Королівського Євангелія”), кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Стародавнього світу і Середніх віків Ужгородського національного університету, старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту карпатознавства УжНУ **І.А. Прохненко** („Результати археологічних досліджень Королівського замку”), доктор історичних наук, професор кафедри історії України УжНУ **С.Д. Федака** („Королівське Євангеліє в контексті культурної історії Закарпаття початку XV ст.”), кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, декан історичного факультету УжНУ **В.І. Фенич** („Грамота Федора Коріатовича як вдала середньовічна підробка”), кандидат історичних наук, доцент, декан факультету міжнародних відносин, директор Інституту державного управління та регіонального розвитку УжНУ **М.М. Палінчак** („Державно-церковні відносини в країнах Центральної Європи як досвід для України”), викладач кафедри класичних та сучасних літературних мов Карпатського університету ім. А. Волошина **І.Ф. Яворська-Шаркань** („Дидактичне значення Королівського Євангелія”), старший викладач кафедри графіки та дизайну друкованої продукції Української академії друкарства (м. Львів) **Л. С. Дзендзелюк** („Збереження рукописних пам’яток з погляду реставратора”), викладач кафедри книжкової графіки та дизайну друкованої продукції Української академії друкарства (м. Львів) **Ю. С. Стемпіцька** („Реконструкція оправи як метод збереження художньо-образної виразності української книги та золотарської оправи XIV – XVIII ст.”).

Після конференції учасники взяли участь у відкритті пам’ятного знака в Королеві, присвяченого ювілею Євангелія. Мабуть, це єдиний в Україні пам’ятний знак такого типу, присвячений книзі.

В ухвалі конференції було запропоновано й надалі періодично збирати у Виноградіві наукові форуми, присвячені духовній спадщині українців Карпат; знайти кошти для реставрації та факсимільного видання Королівського Євангелія; рекомендувати Закарпатському художньому інституту створити макет пам’ятки, а органам виконавчої влади Закарпатської області – увіковічнити ім’я Станіслава Граматика та Королівське Євангеліє, відповідно назвавши вулиці, навчальні заклади й інші об’єкти; створити поштову марку, листівку й конверт із зображенням Євангелія; запропонувати Виноградівському краєзнавчому музею створити окрему експозицію, присвячену Королівському замку та Королівському Євангелію тощо.

Деякі із зазначених пунктів резолюції вже реалізовані: у червні 2012 р. в Королеві відбулася презентація поштової листівки із зображенням Королівського Євангелія (див. на обкладинці цього журналу); кафедра графічного дизайну Закарпатського художнього інституту на чолі з О. Долгош-Сопко створила макет оригіналу Королівського Євангелія. Народний художник України, академік Академії мистецтв України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка

Анатолій Гайдамака розробив проект музейного комплексу, присвяченого Королівському Євангелію. За планом, музей буде розміщений у Королеві і матиме форму свічки, буде виконаний у стилі традиційної закарпатської архітектури, а навколо може бути розміщено 365 каменів із зображенням сторінок Євангелія. Якщо проект буде реалізовано, то Королівське Євангеліє стане однією з небагатьох пам'яток, для яких збудовано цілий музейний комплекс.

Василь Шаркань (м. Ужгород)

Vasyl' Sharkan' (Uzhhorod)

THE KING'S GOSPELS IS A MONUMENT
TO THE PAST CULTURAL WEALTH OF ZAKARPATTYA

Мовна мозаїка

ЩО ОБРОБЛЯЄМО, А ЩО ОПРАЦЬОВУЄМО

Російському дієслову *обработывать/обработать* в українській мові відповідають дієслова **оброблювати, обробляти/обробити** і **опрацьовувати/опрацювати**, які нерідко помилково вживають як взаємозамінні. Ці дієслова розрізняються за сполучуваністю із залежними іменниками. **Оброблювати, обробляти/обробити** поєднуються з назвами конкретних предметів: шкурок, деревини, каменів, рослин, риби, металів, вовни, ґрунту тощо, виражаючи значення "певними діями, операціями надавати чому-небудь потрібного вигляду" та "готувати щось для вирощування рослин", напр.: *Камінь обробляють* — точать, пиляють, вистругують з нього всякі вироби (Панас Мирний); *Майстри на місці мусили занадто грубе та неотесане дерево обробляти наново* (І. Франко); *Що краще — чи поділити землю між люди, чи, може, гуртом оброблять поле...* (М. Коцюбинський).

Із цими назвами сполучаються і відповідні віддієслівні іменники на **-ння** — **оброблювання, обробляння, оброблення**, напр.: *Були розроблені норми відходів продуктів при їх оброблянні* (Із журналу); *Хай кожний в країні виростить по одному плодовому дереву. Краще по два. Одне для себе, друге для невідомого друга, позбавленого щастя оброблення землі* (О. Довженко); *Староста був матеріал твердий до оброблення, мов жилаве та суковате дерево* (І. Франко).

Під впливом російської мови замість іменників **оброблювання, обробляння, оброблення** вживали іменники із суфіксом **-к-**, а саме: **обробка шкурок, обробка деревини, обробка ґрунту, обробка каменя, обробка льону, обробка металів, обробка сталі, обробка вовни, хімічна, фізична обробка** та ін. Деякі довідкові видання, на жаль, і далі рекомендують їх використовувати.

Дієслово **опрацьовувати/опрацювати** й утворені від нього іменники **опрацьовування/опрацювання** поєднуються з іменниками — назвами абстрактних понять: тема, текст, стаття, інформація, дані (статистичні, бухгалтерські, планово-економічні), результати експериментів тощо і виражають значення "глибоко, докладно вивчати, досліджувати що-небудь", "готувати що-небудь, ретельно продумуючи в усіх деталях", напр.: *На останньому курсі академії він... уже опрацьовував наукову тему...* (І. Ле); *Михальчук уперше опрацював докладну класифікацію українських діалектів* (Із журналу); *Зміцнюється творча співдружність художників і народних митців. Вона виявляється насамперед у спільному опрацьовуванні проектів декоративного вишивання* (Нариси з історії укр. мистецтва); *Після опрацювання матеріалів члени гуртка активно приступили до дослідження зібраних зразків народної поезії* (Із журналу).

Отже, дієслова **оброблювати, обробляти/обробити** і **опрацьовувати/опрацювати** й похідні від них іменники на **-ння** в українській мові не рівнозначні. Вони мають своє коло поєднуваних іменників, що надають різних відтінків значенням цих дієслів.

Марія Ріпей